

Raymond Geuss

Felsefe ve Reel Politika

Türkçesi: Utku Özmakas

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	7
Giriş.....	9
REALİZM	25
Kim Kimi?	27
Öncelikler, Tercihler, Zamanlama.....	33
Meşruiyet.....	36
Politik Teorinin Görevleri.....	38
Anlama, Değerlendirme, Yönelim.....	39
Kavramsal Yenilik.....	43
İdeoloji.....	49
REALİZMİN ÇAPAKLARI.....	55
Haklar.....	56
Adalet.....	64
Eşitlik	69
Hakkaniyet, Cehalet, Tarafsızlık.....	73
Güç/İktidar.....	81
SONUÇ.....	85
Kaynakça	91
Dizin	95

Giriş

Çağdaş siyaset teorisinin epey büyük bir kısmında ve hatta bazı reel politik pratiklerde dahi güçlü bir “Kantçı” damarın varlığı çarpıyor göze. Bu damar –en azından İngilizce konuşulan dünyada– kamu diplomasisinin bir kısmının son derece ahlaki bir tonda yürütülmesinde ve ayrıca “siyaset uygulamalı etik” sloganının siyaset felsefecileri arasında epey yaygın olmasında belli ediyor rengini. Tabii bu türden sloganlar, barındırdıkları her yöne meyletmeye hazır muğlaklık habesiyle epey tehlikeli olabilir; zaten bu slogan da birbirinden büyük ölçüde farklı iki yoruma açıyor kapılarını. Elimizde sloganın hem –canıgönülden katıldığım– “tatsız tuzsuz” hem de “önce etik” denebilecek iki farklı yorumu var.

Bu “tatsız tuzsuz” yorum, –hem siyasi eylem biçimleri hem de bu eylem biçimlerini incelemenin yöntemi manasına gelen– “siyaset”in kesinlikle değerlerden bağımsız bir faaliyet olmadığını ve olamayacağını; dolayısıyla çok ama çok genel bir anlamda “etik” bir faaliyet olduğunu ileri sürer. Siyaset, bireyler, kurumlar ya da gruplar arasındaki mekanik değil, insani bir etkileşim meselesidir. Bir uçak düştüğünde içindeki yolcu grubu mekanik bir şekilde bir araya gelebilir ya da köprüünün üstüne çıkmış biri kazara köprüünün altında uyuyan bir evsizine üstüne paldır küldür düşebilir. Bu örneklerden ikincisi, olumsuzluğun ve beklenmedik unsurların tarihteki rolüne ilişkin önemli bir hatırlatmadır; ancak iki örnek de bize siyasete ilişkin bir paradigma sunmaz. Siyasi aktörler, genellikle belli “iyi” anlayışlarının peşine düşmüş ve yapılmasında herhangi bir beis olmadığını düşündükleri şeylerin ışığında hareket eden insanlardır. Bu durum, pek çok insanın çoğu zaman zayıf, kolayca dikkati dağılan, derin çelişkiler içerisinde ve kafası karışık olduğu; dolayısıyla da eylemlerini her durumda yalnızca yapılmasında beis olmadığını düşündükleri şeylere göre belirlemedikleri inkâr

edilemez bir gerçek olsa bile doğrudur. Terimin en geniş anlamıyla eylemlerinin etik boyutu üzerine kafa yorulmadıkça ne yapmaya çalıştıklarını anlamak mümkün değildir: Yani insanların iyi, yapılmasını münasip, havalı bulduğu, tercih ettiği ve her ne pahasına olursa olsun kaçınılması gerektiğini düşündüğü şeylere ilişkin değer yargılarının büyük bir çeşitlilik gösterdiğini anlamak gerekir. Bu şekilde davranmak, makul biçimde “uygulamalı etik” olarak tanımlanabilir; yeter ki “uygulamak” sözcüğünün, Öklid geometrisinde bir kanıt sunmakla ya da bir köprünün taşıma kapasitesini hesaplamakla pek az benzerliği olduğunu anlayalım. Çünkü bu tür bir uygulama çoğu kez, herkesin kendi başının çaresine baktığı bir ortamda hayatta kalmaya çalışma süreciyle daha çok benzerlik taşır. Ayrıca insan yaşamının büyük bir kısmının kaçınılmaz bir belirsizlik barındırdığı gibi başka bir dizi önemli gerçeği akılda tutmak gerekir. Mesela Kartezyen koordinat sisteminde her bir noktanın, x ve y ekseninden belli bir mesafede yer aldığı düşünülür. Bu düşünme tarzının insanî arzular, inançlar, tutumlar ya da değerlerle bağlantılı herhangi bir olguyla boğuşurken sunduğu faydalarsa oldukça kısıtlıdır. Zira insanlar pek çok konuda ekseriyetle hiçbir kesin inanca sahip değildir; ne istediklerini ya da bir şeyi neden yaptıklarını çoğu zaman bilmezler bile; hatta ne istediklerini bilseler ya da bildiklerini iddia etseler bile, genelde istediklerini iddia ettikleri şeyi neden tam olarak istediklerine dair tutarlı bir açıklamaya sahip değildirler; –belli inanç ve arzulara sahip oldukları sürece– inanç ve arzu sistemlerinin hangi kısımlarının “etik ilkeler”den ve hangi kısımlarının (salt ampirik) “çıkarlar”dan teşekkül ettiğine dair hiçbir fikirleri yoktur. Bunun sebebi yalnızca epistemolojik bir yetersizlik olmadığı gibi, aynı zamanda ilkece düzeltilebilecek bir şey de değildir; bu durum, insan yaşamının dört bir yanına nüfuz etmiş “içkin” bir özelliğidir. Bu temel belirsizlik, hemen herkesin her daim karşı karşıya kaldığı ve farkında olduğu bir durum olsa da, çeşitli sebeplerle bunu toplumsal yaşamımıza ilişkin en sağlam düşünme yordamının genel bir özelliği olarak kabullenmeye epey direnç gösteriyoruz; ne var ki bundan kaçmaya çalışmakla hata ediyoruz. İnsan yaşamına yönelik Kartezyen denebilecek türden tutumlara şüpheyle yaklaşmanın bir başka sebebi de, insanların eylem, düşünce ve arzularında nadiren tutarlı olabilmeleri ve aslında

yaşamın pek çok alanında tutarlılık denen şeyin hiçbir öneminin olmaması, hatta zaman zaman bu tutarsızlığın olumlu bir değer olarak bile görülebilecek olmasıdır. Kısa vadede bana faydalı olsa da “uzun vadede” zarar verebilecek bir politika izleyebilirim. Keynes’in de dediği gibi, *uzun vadede* (tıpkı hepimiz gibi) öleceğim ve politikanın sırlarına vâkıf olmadan ölebileceğime ilişkin son derece makul, hatta doğru bir inanç barındırıyor olabilirim; tabii buradan bakınca durum öznel açıdan o kadar da “irrasyonel” olmayabilir. Catullus, Lesbia’ya sevgisi ve nefretini ifade ederken, açık bir biçimde bu iki duygunun birinden ya da diğerinden kurtulma isteğinden söz etmez. Bütün çelişkiler zaman içerisinde mutlaka bir inanç ya da arzu değişimine kapı aralamaz. Siyaset ile etik arasındaki ilişki üzerine ciddi ciddi kafa yormaya yönelik her türden girişim, insanların inançlarının, değerlerinin, arzularının, ahlaki anlayışlarının vd.’nin genellikle (her manada) kısmen ham; belli belirsiz; belli oldukları durumlardaysa –son derece sınırlı ve epey biçimselleşmiş bağlamlar dışında– ekseriyetle tutarsız olduğu ve biteviye değiştiği gerçeğine bilişsel açıdan açık olmalıdır.¹ Tabii böyle demekle belli alanlarda görece istikrar sağlamayı ve tutarlı olmayı hedeflemenin tümünden önemsiz olduğunu iddia etmiyoruz.

İnsanların inançlarıyla arzuları sürekli değişir ve bu değişimlerin muhtelif sebepleri olabilir. İnsanların bilgisinin belli kısımlarındaki dönüşümlerin heybesinde çoğu zaman dünya görüşü ve değerlerindeki başkaca değişimler de yer alır. Darwinciliğin on dokuzuncu yüzyılın sonunda Avrupa’da tam da bu etkiye yol açtığı sıkça dillendirilmiş bir iddiadır. Üstüne üstlük yeni teknolojiler insanlara yeni olası arzu nesneleri ve dahası şeyleri –ihtilaflı bir biçimde– yeni arzulama yolları da sunar. Neolitik insanların çığ eti parmaklarıyla parçalayarak giderdikleri açlığın, 2008 yılında beş yıldızlı bir restoranda yemek yiyerek giderilen açlıkla aynı şey olduğunu söylemek pek de mümkün değil.² Teknolojik dönüşüm, insanların birbirlerine davranış biçimle-

1 Bu paragrafta ele aldığım konularda çalışmaları bana en aydınlatıcı gelen tarihi şahsiyet Montaigne. Bilhassa “Du repentir” ve “De l’expérience” başlıklı denemelerine bakmanızı öneririm. Montaigne, *Essais* (Flammarion, 1979), 3:20-33, 275-328.

2 Karl Marx, *Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie* (Dietz, 1953), s. 13 [Türkçesi: *Grundrisse, Ekonomi Politikin Eleştirisi İçin Ön Çalışma*, çev. Sevan Nisanyan, İstanbul: İletişim, 2008].

rinde yeni yolların keşfedilmesini sağlayabilir ve bazen de bunların daha önce örneği olmayan biçimlerde hale yola sokulması gerekir: Bir insanın organlarının başka insanlara nakledilmesi ve sonraki neslin genetik yapısının değiştirilmesi mümkün hale gelince, insanlar hangi nakil ya da müdahale [*manipulation*] biçimlerine müsaade edilmesi, hangilerinin teşvik edilmemesi ya da yasaklanması gerektiği konusunda bir tür rehberliğe ihtiyaç duymaya başlar. Politik ya da ekonomik güç ilişkilerindeki değişimler, genellikle belli grupların kültürel açıdan komşularına yaklaşmasını ya da uzaklaşmasını daha olası hale getirecek, insanların (yine terimin en geniş anlamıyla) etik kavramlarının, duygularının ve görüşlerinin değişmesine yol açar. Politika kısmen bu değişimlerle şekillenir, kısmen de bu değişimleri idare etmekle ilgilidir. Bununla birlikte, insanlar sahip oldukları değerlere, ahlaki görüşlere ve iyi yaşam kavrayışlarına göre hareket ettikçe, bu değerler ile anlayışlar çoğunlukla tam da “kuvveden fiile geçtiği” için *değişir*. Bunu bazen bir tür “öğrenme” deneyimi olarak tanımlarız. Ciddi miktarda toplumsal enerji ve dikkat harcanmasına yol açan, dahası uğruna ciddi fedakârlıklar sergilenen bir tasarının topyekûn suya düşmesinin, zihni odaklanmaya ve yeni düşünme ile değer verme biçimlerini özümsemeye açık hale getirdiği zaten bilinen bir gerçek.³ Mesela 1914’ten 1945’e değin uzanan hadiselerden sonra Almanya’da insanların çok büyük bir kısmı milliyetçiliğe ve askeri erdemlere şüpheyile yaklaşmaya başladı; Süveyş ve Cezayir deneyimleri İngiltere ile Fransa’da sömürgeci emperyalizmin köhne biçimlerini canlandırmaya yönelik her türden girişimin itibarsızlaşmasına yol açtı. Tabii bazen de öğrenme süreçleri hiç de dört başı mamur biçimde gerçekleşmez ya da çıkarılan ders “yanlış olur” ve bu da genellikle başarısızlığın nüksetmesi gibi büyük bir bebele mal olur. Böyle bakınca Amerika Birleşik Devletleri’nde Reagan döneminin asıl önemi, iktidardaki siyasi sınıfın Vietnam yenilgisinden önemli ve uzun vadeli dersler çıkarılmasına büyük oranda ket vurmuş olmasıdır. Öğrenme, öğrenmeyi becerememe ve yanlış ders çıkarma, bu sürecin olası sonuçları arasındadır ve ne olursa olsun bu sonucun

3 Bkz. Wolfgang Schivelbusch, *Die Kultur der Niederlage* (Alexander Fest Verlag, 2001) ve John Dower, *Embracing Defeat: Japan in the Aftermath of World War II* (Penguin, 1999).

açıklanması, anlaşılması ve değerlendirilmesi gerekir. “Öğrenme”nin tersine çevrilemez olduğuna dair bir garanti olmadığı gibi, uzun vadede doğal olduğu, yani *ket vurulmadıkça* illa ki gerçekleşeceği gibi bir iddia da öne sürülemez.⁴ Üstelik, en iyi koşullarda bile siyasette öğrenme, genellikle ya çok uzun zaman dilimlerinde gerçekleşen kaba dönüşümlerle sınırlıdır –örneğin herkesin erişebileceği bir hukuk sistemi-ne sahip olmanın, rahiplerin ezoterik ilimlerine başvurmalarına izin vermekten daha iyi olduğunu “öğrenmemiz” iki bin yıl kadar sürmüştür– ya da tarihsel ölçekte çok kısa dönemlerde gerçekleşir. Kısa süreli öğrenmenin etkileriye çoğu zaman arkasında iz bile bırakmadan yitip gidebiliyor. 1960’lardan 2000’e kadar sömürgeci müdahalenin sebep olduğu kötü kokular Britanya’daki herkesin burnunun direğini kırmış olsa da, şu anda (2007’de) Irak ve Afganistan’da birliklerimiz ne hikmetse hâlâ savaşta.

Tabii canınız illaki böyle demek istiyorsa politikanın “uygulamalı etik” olduğunu söyleyebilirsiniz; ancak yukarıda betimlenen bütün olgulardan hareketle ortaya politika diye doğal bir çerçeve ya da belli bir entelektüel uzmanlığın konusu olabilecek tek bir tutarlı alan çıktığını söylemek kolay değil: “Uygulamalı etik”, siyasi programlar, bireylerin ve grupların çıkarları, ekonomik yapıdaki değişimler, eylemin gereklilikleri, kurumsal ihtiyaçlar ve envai çeşit tarihsel sorunla yüzleşmek mecburiyetinde kaldıkça, bir iyiyi daha iyi ya da daha az iyiden ayıran eylem biçimlerini ve değerlendirme tarzlarını ustalıkla idare etmeye çalışan insanların kullandığı bir terimdir.

4 Habermas’ın aksine. Bkz. *Theorie des kommunikativen Handelns*, iki cilt (Suhrkamp, 1981) ve ayrıca *Zur Rekonstruktion des historischen Materialismus* (Suhrkamp, 1976) [Türkçesi: *İletişimsel Eylem Kuramı*, çev. Mustafa Tüzel, İstanbul: Alfa, 2019].